

V. Tóth Kornélia
**BESZÉDES EX LIBRISEK:
 A KULTÚRA NEMZETKÖZI HÍRNÖKEI¹**
 2. RÉSZ

Híres magyar grafikusok a Minajev-gyűjteményben

A Minajev-gyűjteményben összesen 80, nemzetközileg elismert magyar grafikus ex librisei szerepelnek, köztük a legnagyobb példányszámban: Fery Antal, Drahos István, Stettner Béla, Bordás Ferenc, Kertes-Kollmann Jenő, Menyhárt József, Nagy László Lázár, Takács Dezső, Nagy Arisztid² stb. alkotásai.

A világhírű *Fery Antal* (1908–1994) ex libriseire a klasszicizáló, realista stílus jellemző. Jórészt fametszeteket készített, szaldúc technikával. Könyvjegyei ikonográfiáját, tematikáját éppúgy jellemzi a természeti értékek, fák, virágok, ill. állatok (N19/68) ábrázolása, mint a műemlékek bemutatása, a híres emberekről készített portrék (Gutenberg profilja, N19/42), in memoriam és hommage lapok, újévi, karácsonyi, húsvéti üdvözlők. Az egyéni megrendelők közt többek között Galambos Ferenc, Réthy István, Petrikovits László, Semsey Andor, Szigeti István nevét találjuk. Több ipse fecit (azaz saját névre szóló) lapot is készített, ezek közt kiemelném a 60. születésnapjáról megemlékező, saját portróját ábrázoló: „*Hatvan éves lettem én... Ifjúságom kezdetén. Fery Antal, 1968*” (N19/76). A szöveg felidézi József Attila „Harminckét éves lettem én...” kezdetű, Születésnapomra c. versét. Magánszemélyek mellett gyakran készített könyvjegyeket közművelődési intézmények, pl. könyvtárak számára is (Bocskai István Gimnázium, N19/74).

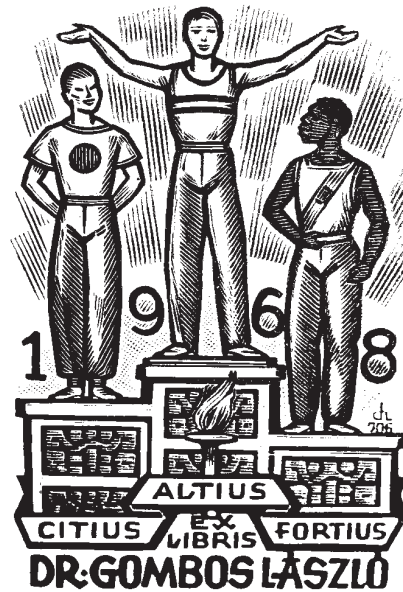
Fery Antal fametszete, X2

A közel ezer ex librist és alkalmi grafikát készítő *Drahos István* (1895–1968) grafikus a csereforgalom révén nagy nemzetközi elismertségre tett szert. Témavilágát a könyvek, a történelmi jelenetek, a népi motívumok megjelenítése mellett a szerelem, az erotika jellemzik, de nem hiányoznak a gúnyos hangvételű, ironikus ábrák sem. A Minajev-gyűjteményben szereplő ex librisei közül kiemelném a Réthy István (a KBK egykori titkára) nevére készítetteteket, pl. a KBK szekerét húzó ábráját (N38/44), ill. a „Kedvenceim” feliratú könyvjegyet (N21/28, N 38/45). A Gombos László jászberényi bíró számára az 1968-as mexikói olimpiai évre alkotott ex librisen dobogókon álló sportolók láthatók, olimpiai lánggal, az olimpiai jelszóval: *Altius, citius, fortius!* (Gyorsabban, magasabbra, erősebben!, N21/60). Drahos István az ismertebb külföldi gyűjtők közül jó barátságba került a világhírű olasz építész-mérnök Gianni Manteróval. Egyik nevére készített lapján szerénadot ábrázoló jelenet látható (N21/20).

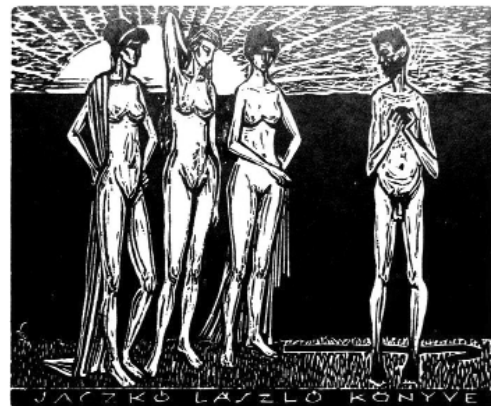
Stettner Béla (1928–1984) grafikus, szobrász, 1959–1984 közt a Kisgrafika Barátok Köre művészeti vezetője többségé-

Drahos István fametszete, X2

ben fa- és linómetszeteket alkotott. Saját bevallása szerint „művészi grafikájának vázlatává, folyamat tanulmányává vált az ex libris”.³ Mondanivalóját gyakran expresszív stílusjegyekkel jelenítette meg. Különös, megnyújtott testű, aszkétikus figuráival, vonalas kompozícióival sokoldalú érzelmi hatást tud kifejezni. Életképszerű helyzetek (pl. strandon fekvő, napozó, olvasó alakok: N22/94, N38/94, N22/97, N22/102) megjelenítése mellett számos kisgrafikát készített nevezetes eseményekhez kapcsolódóan. A régmúlt történelmébe vezet vissza a görög mitológia hírhedtté vált jelenete: Párisz a három – a legszebbnek járó aranyalmáért – vetekedő istennővel, Héra, Aphrodité és Pallasz Athéné alakjával (N22/96 és N38/91, Jaczko László nevére). Portréi közül kiemelkedik Ady Endre ábrázolása (N22/93), Semsey Andor profilképe (N22/77).

Stettner Béla linómetszete, X3

Bordás Ferenc (1911–1982) népi realista festő- és grafikusművész a Minajev-gyűjteményben szereplő 46 kisgrafikájából 11 saját maga, ill. családja számára készült. Az általa teremtett képi világban a szürrealisztikus (időnként expresszionista) vonások ötvöződnek egyfajta sajátosan dekoratív, meszeszerű, idealizált látásmóddal, finom vonalvezetéssel. A motívumkincs gyakran ismétlődő elemei: madár- és virágábrázolások, csendéletek, portrék. A női portrék közül legszebbek a gyümölcstálszerű kalapot ábrázolóak (N11/70, N 11/78). Eva Fausz Legier nevére Csokonai „A tihanyi ekhóhoz” c. versét idéző ex musicis, azaz zenei lapot alkotott („Oh, Tihannak riadó leánya!”, N11/75). German Ratner ex librise egyúttal a XIII. nemzetközi ex libris kongresszusra készült alkalmi lap, Budapest nevezetességeivel, hídjaival, műemlékeivel (N11/74).

Bordás Ferenc fametszete, X2

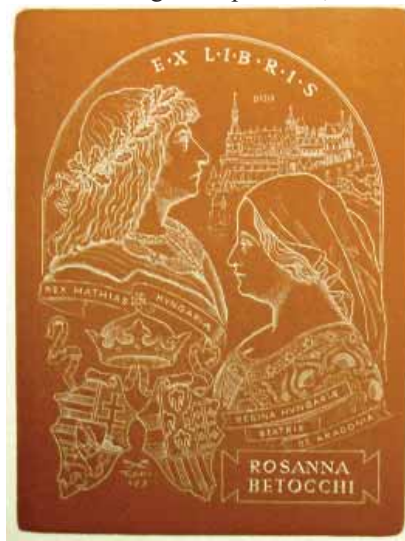
Menyhárt József (1901–1976) „Debrecen krónikása”, számtalan, a város utcáit, tereit megjelenítő művet készített. Grafikáinak szinkultúrája a fény-árnyék gazdag átmenetén alapul, mellyel plasztikus hatást keltve mozgalmos, drámai kompozíciókat hozott létre. Galambos Ferenc, Réthy István, Szigeti István, Tompos Ernő tartoztak a gyakori megrendelői közé. Különleges, népies-realista világot elevenít meg Réthy István számára készített újságlapjai, a szerencsét, bőséget jelképező motívumokkal. Ezekből két példa: az 1938-ban, még békeévben alkotott kisgrafikán parasztlád látható kaszával, korszóval, gyümölcskosárral, mézeskalácsszívvel (N 22/51). A már háborús évben, az antiszemitizmus fokozódása idején, 1939-ben készített újságlapon szögesdrót mögött, könyvekből összerakott építményben ülő alak látható, felette a békevágyat kifejező galambokkal (N22/49).

Nagy László Lázár (1935–) ceglédi grafikus ars poetikája: „Gondolkodva élni és alkotni mások és magam öröme.”²⁴ In memoriam lapjai közül kiemelném a Bartók Béla nevére szólókat (N11/13,14) – Bartók portréjával, ill. karmesterrel, az Alföldön gémeskúttal. A Beethoven nevére készült lap arcképével állít emléket a zeneszerzőnek (N11/15). Semsey Andor, Maczelka Tibor, Reisinger Jenő, Zackár József mellett Nagy László saját maga számára készített a legtöbb könyvjegyet. Ezek közül az egyik legsikerültebb az egyiptomi írnok szobrát felidéző (N38/13).

Menyhárt József fametszete, X2

Tempinszky István (1907–1979) térképész, alezredes és grafikusművész. „Művészeti tevékenysége igen változatos volt. Mint térképész, művész volt a javából, de mint művész sem tudott hűtlen lenni a térképészethez.”²⁵ Rézmetszetű alkotásai amellet, hogy mértani szerkesztettségű kompozíciók, dekorativitásukkal tűnnek ki. Gyakori témája a vár-ábrázolás, az udvari élet, a katonaság, a harc megjelenítése (N30/2, N3/5, N11/47) – ez a témája Semsey Andor, Semsey Ágnes és L. M. Zsitomirszkij ex librisének is. Számos portré ex librist készített, a Minajev-anyagban a Rosanna Betocchi részére készített könyvjegyen pl. Mátyás és Beatrix profilja szerepel címerrel, a Budai Várral

Tempinszky István rézmetszete, C2

(N38/21). Különleges Tempinszky szignója: a TEMPI szóval jegyzi lapjait, mely mellé a katonai múltjára utalásul két keresztbe tett kardot ves.

Takács Dezső linómetszete, X3

Takács Dezső (1933–) pécsi grafikus kedvelt motívumai a könyv, a művészi létforma attribútumai, ill. Pécs város épületei, nevezetességei. A Minajev-gyűjteményben 17 ex librise szerepel. Ipse fecit lapokat készített a pécsi székesegyházzal, festőpalettával (N28/27, 28). Galambos Ferenc és

Eördögh István számára a nevükre utaló ábrájú, ún. beszélő ex librist alkotott, galambbal (N11/9), ill. talicskát toló ördöggel (N11/10). Jandó Jenő (1952–) Kossuth-díjas zongoraművész ex librisén a zongora és a violinkulcs utal a megrendelő foglalkozására (N28/17).

Diskay Lenke (1924–1980) grafikustól – akinek ex libriseiből az Országos Széchényi Könyvtár több ezres hagyatékot őriz, több száz külön opuszszámú ex librisrel⁶ – a moszkvai gyűjteményben mindössze hét grafika fordul elő, a magyar gyűjtők közül Semsey Andor (N8/5), Brück Vilmos (N3/22, N38/68) és Reisinger Jenő (N4/7), a külföldiek közül Kalju Leib (N5/4) és Klaus Rödel (N33/2) nevére. Ezen alkotások kitűnnek a zömében fekete-fehér nyomatok közül hangulatos, változatos színkezelésükkel (sárga, sötétbarna, arany stb.), népies témavilágukkal.

Diskay Lenke fametszete, X1

Nagy László Lázár fametszete, X2

László Gyula (1910–1998) régészprofesszor mint grafikus mutatkozik be Mátyás Vilmos nevére készített, nőalakot galambbal ábrázoló, népies stílusú könyvjeggyel (N26/8). A neves professzor így vall e tevékenységéről: „Magam nem művelem ezt a műfajt, csak barátságból csinálok egyet-egyet”⁷.

László Gyula kliséje, P1

A Minajev-gyűjtemény hungarikáinak bemutatását egy kiemelkedően szép könyvjeggyel zárom, Nagy Árpád (1894–1959) grafikus fény-árnyék hatások révén szinte festményszerű ex librisével, a cipőjét kötő balerina alakjával (Carbonara nevére, N22/59). A kép, mely felidézi a francia Edgar Degas (1834–1917) ilyen témájú alkotásait, a lány, atmoszférikus hatásokkal, az elmosódott kontúrokkal az impresszionisták stílusához áll közel.

Nagy Árpád fametszete, X2

Konklúzió

A Rudomino Könyvtárban talált hungarika ex librisek nemcsak a hazai, hanem a külföldi ex libris kutatások számára is jelentőséggel bírnak, új adatokkal szolgálnak. E kisgrafikák, a kultúra e nemzetközi követői – a művészet világnyelvén megszólalva – nemcsak a magyar grafikaéletről, a művészekről, hanem az ex librisek készítettőiről, a megrendelőkről is hírt visznek a világ minden tájára: „...a jó ex libris nemcsak jó grafika, hanem a lap tulajdonosának egyéniségéről, foglalkozásáról, kedvteléseiről is vall, az egyéniséget közvetlen, vagy közvetett eszközökkel, realitásokkal vagy szimbólumokkal, egyszerűen vagy áttételesen úgy ragadja meg, hogy a perszónifikáció egyedi és utánozhatatlan legyen. A jó ex libris Janus-arcú műalkotás: a tulajdonos és a művész legbelsőbb énjét egyaránt a világ elé tárja...”⁸ A múltat a jelennel összekötve, határainkon is átívelve üzen a jövőnek.

¹ A tanulmány a 2010. december 10-én a „Közép-Európa a változó időben” c. konferencián, az ELTE-n elhangzott előadás szerkesztett, kissé bővített változata.

² Fery Antal (107), Drahos István (90), Stettner Béla (58), Bordás Ferenc (46), Kertes-Kollmann Jenő (40), Menyhart József (31), Nagy László Lázár (26), Takács Dezső (17), Nagy Arisztid (13)

³ A Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület jubileumi évkönyve 1959–2009. (Budapest, 2009), 44. p.

⁴ Nagy László Lázár, http://www.ndr.hu/keljfellaci/muv_nll.html

⁵ Galambos Ferenc: Tempinszky István, In. A Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület jubileumi évkönyve, 1959–2009. (Budapest, 2009), 48. p.

⁶ Diskay Lenke ex librisei és kisgrafikái; szerk. Lenkey István, Petőfi Emlékkönyvtár, Kisgrafikai füzetek 1. Debrecen, 1981. A Diskay Lenke hagyatékából 2009 folyamán rendezett kiállítás anyaga virtuális formában jelenleg is megtekinthető az OSZK honlapján (www.oszk.hu).

⁷ Arató Antal: A barátság jegyében, In. Kisgrafika 1993/2. szám, 9. p.

⁸ Galambos Ferenc: Drahos István, In. A Kisgrafika Barátok Köre jubileumi évkönyve, 1959–1969 (szerk. Galambos Ferenc, Budapest, 1969), 50. p.

A GRAFIKA GYÖNGYSZEMEI A XX. SZÁZAD ÁTTEKINTÉSE

A KBK szegedi csoportja ötven évvel ezelőtt, 1961-ben kezdte meg munkáját Kopasz Márta grafikus vezetésével. Erre az évfordulóra emlékezve a 2011. május 20-21-én tartott Országos Találkozóhoz kapcsolódva két helyszínen rangos kiállításon mutatták be a szegedi kisgrafika megteremtőinek munkásságát, s a mai folytatást és a gyűjtők tevékenységét. A kiállítás anyaga átfogja a XX. századot. Felvonultatja mindazokat az alkotókat, akik Szeged grafikai kultúrájáért sokat tettek és híret vittek a város gazdag művészeti életének.

A KASS GALÉRIA kiállításán tíz olyan alkotó munkáiban gyönyörködhetnek a látogatók, akik a múlt század első felében már meghatározó egyéniségei voltak a város grafikai életének és alkotói pályájuk csaknem kitölti a század második felét is. A megkezdett munkát napjainkban folytató művészek, tizenhárom bizonyítják, hogy az Európa-hírű neves elődöknek méltó utódaik, akik hűen képviselik a szegedi grafikat szerzte a világban.

Négy, neves szegedi gyűjtő gyűjteményének jeles darabjait is megismerhetjük a Galériában. E négy gyűjtő közül dr. Pálóczi Sándor és dr. Némegy Gyula a XIX. és XX. század fordulóján kezdte el az ex libris gyűjtést. Bemutatott anyagukban jól végig követhetjük a hazai ex libris kibontakozását, fejlődését és azt a kapcsolatteremtést, mely az 1903-ban rendezett első országos kiállítással vette kezdetét és a negyvenes évekre oly módon teljesedett ki, hogy Szegeden önálló kiállítást is rendezhettek. Déry Ilona és dr. Lustig István a harmincas években kapcsolódtak be a gyűjtők nagy családjába, amikor a városban élő, eleven grafikus csoport működött és segítette a gyűjtők munkáját.

A SOMOGYI KÖNYVTÁR már több alkalommal adott helyet ex libris és kisgrafika kiállításnak. A szegedi csoportnak is e könyvtár az otthona. Az évfordulóra a könyvtár munkatársai „A KBK Szegedi Csoportjának alkotói és gyűjtői a Somogyi Könyvtár dokumentumai tükrében” címmel rendeztek kiállítást. Katalógusok, grafikák, évkönyvek, és dr. Krier Rudolf nemzetközi levelezéséből adnak ízelítőt. Jól válogatott, szépen rendezett kiállítás szinte kedvcsináló a grafikai kultúra eme ágának felfedezésére.

A könyvtár első emeletén a falakon és a fekvő tárlókban 550 grafikai lapban gyönyörködhet a látogató. 27 művész – Budapesttől Pécsen át Kolozsvárig, Szlovéniáig stb. – alkotása kelti fel a figyelmet a mai hazai és nemzetközi grafikus világ munkáira. 35 gyűjtő hozta el nevére készült lapjainak legszebb darabjait, kiegészítve gyűjteményének egy-egy értékesebb lapjával. Megismerkedhetnek a látogatók olyan gyűjtők lapjaival is, akik az előző század neves és meghatározó gyűjtői voltak, akik sokat tettek a hazai ex libris kultúra terjesztéséért: Galambos Ferenc, Kertész Dénes, Kovács József, dr. Semsey Andor, Szentesi Flórián stb. – A művészek közül Fery Antal családi vonatkozású lapjait emeljük ki.

Mindkét kiállítást Tandy Lajos, a Szeged folyóirat főszerkesztője nyitotta meg. Bevezető szavaiban hangsúlyozta, hogy az ex libris és kisgrafika kapcsolatteremtő a művész és a gyűjtő között. Szólt arról, hogy e demokratikus műfajú alkotások a szellem szabadságát bizonyítják, amikor alkotó és gyűjtő egymásra talál s közösen gondolkodik egy témáról. Megemlítette, hogy a kisgrafika gyűjtésnek generációkat összekötő ereje van,